

HÁZASSÁG, ALKOTMÁNYOSAN VÉDVE!

ZLINSZKY János*

Amikor most rögzítendő gondolataim sorát először elindítottam, a Parlament asztalán önálló képviselői indítvány feküdt. A családok védelméről szólt, az Alaptörvény által megkívánt, alkotmányos súlyú, a tárgyat rendezendő sarkalatos törvény megalkotását célozta.¹ Maga az akkor elindulni látszó jogalkotási sor azóta különböző fordulatokat tett, gyümölcsöket hozott, vagy maradt azokkal adós. Ezért a gondolatsort eredetileg a jogalkotóknak szántam.

Nem kívánom ezt a folyamatot apró részleteiben nyomon követni. Ünnepi alkalomra gyűjtöm újra össze az egyszer már vázlatban rögzített gondolatsort. Annak a Kollégának tiszteletére kívánom rögzíteni, aki hűséges élete párjával a szó szoros értelmében hétről-hétre, évről-évre, nemzedékről-nemzedékre harcolt a családok védelméért. Megélte, átélte és nagyra értékelte a család intézményében rejlő energiaforrásokat, megélte és értette, hogy az embernek nem jó egyedül lennie, megértette és átélte azt is, hogy együtt lenni, kiegészítetten lenni, két félből egy egészet alkotni viszont jó, értékes – és még kellemes is.

Sokszor utaltam rá, újra hangsúlyozom: a jó bölcséleti értelemben teljeset jelent. *Ens et bonum convertuntur.*² Jelenti a Teremtő akarta létet, abban a valóságában, amelyben annak léteznie kell, ahhoz, hogy feladatát teljesítse. A Teremtő megnyilatkozása, a „nem jó az embernek egyedül lennie”,³ ilyen értelemben olyan hiányt jelez, ami ellene van a Teremtő eredeti akaratának. Az ember ugyan egyénként képe az egy Teremtőnek, de a társadalomban a Teremtő szándéka szerint, úgy tűnik, egyúttal képe a többszemélyű Teremtőnek is. Az ember akkor teljes egység, ha a párjával együtt van, összekerültek és így léteznek.

Ha nem jó egyedül lenni, akkor nyilván jó együtt lenni. Ámde tudjuk, az ember, mint létező, nem egyszerűen úgy jó, mint a virág, vagy a kődarab. Ez a

* Professor emeritus, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának alapító dékánja, ny. alkotmánybíró.

¹ Magyarország Alaptörvénye L) cikk (3): A családok védelmét sarkalatos törvény szabályozza.

² Aquinói Szent Tamás.

³ Gen. 2.18.

lét-teljesség adottsága nem kezdettől való, stabil, hanem önmaga közreműködése révén dinamikusan kialakuló teljesség felé halad, törekszik. Nem vagyunk eleve jók (vö. eredeti bűn!), hanem leszünk jók, ha sikerül. A *sein* – lenni – teremtő parancs ehhez megadja a lehetőséget, az esélyt és a szabadságot. Aztán elének állít egy követelést: *wir sollen sein*. Lennünk kell azzá, amik vagyunk. *Sein und sollen* Kant és Hegel filozófiai megfogalmazásában a puszta lét, illetve a teremtő lét fogalmát fedi.

El lehet ezt a létesülést rontani. A *Sollen* esetében nem a Teremtő, hanem a teremtmény tevékenykedik. Az ember, Isten képére teremtve megkapta a lehető legnagyobb szabadságot, önmaga változtatásának, alakításának, boldogításának, vagy tönkretételének szabadságát. Az Isten teremtőtársat alkotott magának, és felkínálta neki a szabad együttműködés lehetőségét. El lehet fogadni és vissza lehet utasítani. Nem következmény nélkül. A jó, a kibontakozó ember önnön világának megvalósulásával teljeset alkot, annak elvételével, megrontásával, roncsot. De a következmény a kezünkbe van adva, a lehetőséggel szabadon élhetünk.

Az ember – az egyén ember – kiteljesülése más emberekhez való viszonyában, kapcsolatában jön létre. Adott helyen, adott időszakaszban, adott közösségben. Nem áll hatalmunkban, hogy e környezetben válogassunk, még ha menet közben alakíthatjuk is. Az áll hatalmunkban, hogy e környezethez jól viszonyuljunk, annak többletet jelentsünk, és ez által abból töltekezzünk. Sokrétű ez a közösség, sokszínű annak kapcsolata az egyének között. Távlabbi és közelebbi szálak fűződnek keresztbe, hosszába, teszik teljessé, tarkává életünk szövődését. De ebben a kialakuló, általunk részben akaratlan is létesített, részben tudatosan is formált szövetben nem minden szálnak van egyenlő jelentősége.

Az ember létét, közvetlen, más embertől kapja. Választás nélkül, beleszólás nélkül, ajándékként és mégis feladatként, folytatandó létsorként, helyesbítendő vagy rontható hagyomány gazdagításának feladatában. A közösséget, amiben ez a mások által indított emberi élet megjelenik, ugyancsak nem választjuk, hanem kapjuk. Rajtunk az múlik, hogyan fogadjuk el. Tejesebbé, kellemesebbé, jobbá lesz-e megjelenésünk által, vagy terhesebbé, nehézkesebbé, akadozóbbá válik a léte. Ismét nem a lét maga, hanem annak milyensége az, ami az ember formáló tevékenysége rendelkezésére áll, és ez által egyúttal feladatát képezi. Feladatát, amellyel végül el kell számolnia. Feladatát, amely által elete első lét szakaszának ingatag mivolta egy öröklétre szilárdul meg.

Ebben a társaságban, amelyben kibontakozik alkotó, értékteremtő és megragadó egyéniségünk, adatik meg számunkra a várt és remélt kedvező esetben a mi eredetileg felemás egyéniségünk kiteljesedése egy másik emberben. Ahogy az életünk kibontakozása térben és időben történik percről-percre, lépésről-lépésre és elemet elemhez illesztve, ugyanígy történik meg a felemás ember teljessé válása a másik által percről-percre, lépésről-lépésre, élményről-élmény-

re, egymásnak nyújtva és egymástól kapva. És ahogy egyáltalán nem mindegy, hogy a teremtő társává lett egyéni ember jól állja-e meg a neki osztott feladatot, és jóra használja-e lehetőségei gazdagságát, egyúttal a maga végleges létének biztosítva ezt a kegyelem adta kategóriát, ugyanígy egyáltalán nem mindegy, hogy a másik emberhez való kapcsolatában jól állja-e meg a helyét. Nyújtja-e mindazt az örömet, aminek csak ő lehet a forrása? Örül-e mindannak az ajándéknak, ami egyedül neki van szánva? Belátja-e azt a hatalmas többletet, ami kezdetlegesen induló kibontakozó egyéniségének ebben a találkozásban jut, és el fog-e arra a várt, jó útra jutni, amelyen a végső cél felé ketten társakként haladhatnak? Mert ha ez a lehetőségük megszületett, akkor gyakorlatilag teljessé, befejezetté az életük csak abban a kettős kapcsolatban válhat.

Az intézmény, amit alkotmányunk kiemelten véd, ennek a közös létnek, s e közös létből fakadó további életeteknek alapintézménye. Férfi és nő találkozásából, házasságából közös ház, abban, mint otthonban, család születhet, ez a család teljessé válik, amikor belőle gyermek születik, a társadalom pedig teljesebbé válik akkor, amikor a hármas szerepben, apa, anya és gyermek szerepében, emberek válnak teljessé és működnek együtt, kis közösségekből építve fel a népek, nemzetek nagy közösségeit.

A tudomány a biodiverzitás sokrétűségét bolygónk élete előfeltételének vallja. Ha abból kiesnek fajok, egyhangúbbá válik az egész, és ha ez a kiesés rendszeressé válik, úgy eredményezheti az egész minőségi romlását vagy akár pusztulását is. A társadalom hasonlít ebben a vonatkozásban a természet világához. A társadalom működéséhez is szükség van sok egyén sokféle adottságának gazdag gyümölcseire, de szükség van az egyének szorosan összetartozó csoportjainak, családjainak egy cél felé történő munkálkodására is, ami lehetőségeiben ugyanolyan színes, mint a természet világa, és bár a Teremtő által nyilván előre ismert eredményében, mégis esetleges, szebbé és jobbá alakítható az ember hozzáadott értékalkotó és -megragadó tevékenysége által. Ilyen értelemben a családok a társadalom létének éppúgy előfeltételei, mint a biológiai fajok a természet világának.

Ahogy rögzítettük, a cél ugyan meghatározott, de az oda vivő út sokféle, és a végső formái megvalósulása függ azoktól az önmagukban célos, üdvös, jó összetevőktől, amelyek által kibontakozik. Nem mindegy, mit és miként tevékenykedünk hétköznapijaink kis dolgaiban. Nem mindegy, mire fektetünk súlyt és mit hanyagolunk el. Nem mindegy hogyan választunk értékek között, és mennyire tudjuk elkerülni alap táalentumunk, az életünk folyamán rendelkezésünkre bocsátott idő elpazarolását. A végtelenre célzottan kibontakozó ember ezen kibontakozási életszakaszának ideje ugyanis véges, azonban e véges idő alatt, a további szakasz sorsa végleg eldől. Ha az idő elfogyott, ha felesleges célokra pazarlódott el, ha netán kifejezetten rossz irányban került felhasználásra, e szabad emberi cselekvés eredménye eleve meghatározottan, bajra vagy üdvre visz.

Az emberiségnek számos tagja hosszú idő óta egymástól látszatra nagyon is különböző kultúr-szakaszokon át dolgozott ebben az irányban: „Munkában élt az ember, mint a hangya.”⁴ E munkásság időnként meghozni látszott a legszebb gyümölcsöt, „az emberüdvöt, melyért fáradozott.” Nem hozta meg végleg. Az emberiség munkálkodása a természet fölötti világon nincs befejezve. Különböző fokon tudta a lehetőségek adta értékeket megragadni és megtartani. Madách a Sátán kérdéseként fogalmazza meg: „Ugyan mit vársz mást egy műkedvelőtől?”⁵ de ez nem jogos. Korról-korra történetek melléfogások, belső ütközések, máskor egy-egy életben világossá válik, hogy a feladatra, amelyet kaptunk, mi emberek, alkalmasak is vagyunk. A történelmi út során nemzedékről-nemzedékre élmények és tapasztalatok gyűlnek, halmozódnak, vagy vesznek el, mennek feledésbe. A társadalom éppúgy, mint az egyén, a maga életútját járás közben tanulja is, tanítja is.

A ránk maradt hagyományok, tanácsok, sugallatok egybehangzón állítják, hogy sokat lehet tanulni elődeink példáján, sikerein és kudarcain. Aki jóra tanít másokat, aki a teljes igazságot csonkítás és torzítás nélkül hirdeti és továbbadja, az egyik legszebb emberi feladatnak tesz eleget. Mestere lesz a többieknek, a közös út egy-egy szakaszán, részletei megformázásában.

Kollégánk és barátom, akinek tiszteletére e gondolatokat ismét megpróbáltam felfrissítve összerendezni, eleve a jog és igazság védője nemes hivatását választotta magának. Önmagában ez már arra hangolta, hogy mások érdekét a magáé elé helyezve, az igazságon keresztül elérhető szabadság munkása legyen a társadalomban.

Ebben a személyes elhivatottságban társat talált magának, akivel a kettős elhivatottság értékgyűjtő és őrző útját tudták járni, otthont építeni, családot alapítani, és a kölcsönös teljességre törekvően egymást támogatva, példát tudtak adni. Szükség volt erre a példára abban a mögöttünk álló életszakaszban, amelynek végén járunk. Megingott az emberek hite a jóban. Összekeverik az értékek rendjét. Miközben törvényeinkben itt-ott – mint jelen esetben is – úgy tesznek, mintha kiemelt célok érdekében készek lennének áldozatokat hozni, valójában semmibe veszik ezeket a célokat. Iparkodnak kiskapukon megkerülni azok megvalósításának szükségességét.

A világ technikai lehetőségei mérhetetlenül felgyorsították és kiterjesztették a gondolatok és meglátások közlésének lehetőségét. Azt hihetnők, egyszerre annyi minden tanulni való akad és annyi féle módon, hogy csak gyözzük kapkodni, elsajátítani, egyszerűen nem marad hely a selejt számára. Aztán, ha jobban kinyitjuk a szemünket és figyelmesebben nézünk körül, akkor kiderül, hogy nem így van. Hogy a sokféle hang interferenciát okoz, kiszűri a jót is.

⁴ Vörösmarty Mihály: Előszó.

⁵ Madách Imre: Az ember tragédiája.

Hogy a sokféle tanítás viszonylagossá teszi az abszolút értékek valóságát. Hogy törvény nem pótolja az ember belső, határozott meggyőződését. Jóvá magunkat tehetjük, és ez által a világot. Rontani rajta a technika változatos eszköztárával, különösebb megerőltetés nélkül is lehet.

Mi az az alapintézménye a társadalomnak, amit az Alaptörvény kiemel, amire ráépíti a szociális felépítményt, és aminek értékvédelmét az Ünnepektársával és társaival nem csüggedő hittel és reménnyel iparkodik ellátni? A fogalom-sor: házasság, család, élet továbbadása. Ebben a sorrendben kell a törvénynek is megvalósítania védelmüket, értéküket, mert sorrendjük és összekapcsolódásuk természet törvényen alapul és nem a mi egyéni kényünkön, kedvünkön múlik.

Az első tétel ebben a sorban egy látszólag egészen szabad döntés, amely harmadlagos, negyedleges hatások során bontakozik ki, és jut összhangba két különmű, de a tér és idő előre meghatározott kereteiben egymással találkozó ember egyéniségében. *Libera debent esse matrimonia* – mondja a római jog. A házasság szabad döntés eredménye. Nem lehet eléggé hangsúlyozni e tétel fontosságát, mert hiszen egyrészt sorsszerű döntéssel befolyásolja egyének és nemzedékek elkövetkező életét, másrészt éppen e szabadsága miatt teljesen felelőssé tesz bennünket a következményekért. A jog szürke nyelvű és tömör. Mindnyájan tudjuk, mennyi szín, mennyi játékoság, mennyi pajkosság, kaland, áldozatosság, érdeklődés jelenik meg színező tényezőként, amíg az a bizonyos egybehangzó döntés szabadon megszületik. Társadalmi viszonyok látszatra szinte el is vehetik a szabad jellegét. Mire oda jutunk, hogy választ adjunk hivatalos formában a nekünk feltett kérdésre, „[...] szabad elhatározásodból jöttél ide? Akarod-e?” – többnyire már nem vagyunk teljesen szabadok abban, hogy mit válaszolunk. És mégis, ennek a válasznak nem csak a tartalma: ti maga a döntő kérdésre adott válasz, hanem a továbbiak hogyanja, a válasz hétköznapi kapcsolatokra való átvitele lesz az, ami életeket dönt el.

A rómaiak a szabad választásban és válaszadásban a felek természetjogilag adta szabadságának megnyilatkozását látták. Bár kevés társadalom vette olyan szigorúan a házastársak egymásnak adott ígéretéből következő erkölcsi elvárások számonkérését, mint a korai Róma, mégis az alapon nem változtattak: a kapcsolat szabad, a két fél szabadon kialakult, egymás iránti vonzalma adja a tartalmát, *affectio maritalis*, és ha a kölcsönös vonzalom elvész, akkor a felek szabadok abban, hogy ennek levonják a következményét.

A kereszténység a maga örömhírének meghirdetésekor ugyancsak tudatában volt annak, hogy a megváltását váró és üdvösségét kereső országban ennek a társadalmi alapkapsolatnak a helyes megélése és gazdagságának jól felhasználása döntő jelentőségű. Olvassuk az Újszövetséget: meghirdetésre kerül az új értékrendi program, a nyolc boldogság. És a tömeg egész napon át elragadtatottan hallgatja. Aztán estére fáradtak és éhesek. „Bocsásd el őket” – mondják az apostolok, hadd gondoskodjanak magukról. A következő lépése a nagy tanítás-

nak – „adjatok nekik ti enni!” Úgy tűnik, egyrészt komolyan veszik, másrészt talán a realitásokkal nem számolónak tekintik a Mestert: hol van erre elég pénz, hol van erre elég pék? Az értékprogram nagy meghirdetése után megtörténik a második nagy érték hirdetés: igenis kell, hogy jusson mindenkinek kenyér a továbbéléshez. Lesz annyi, amennyi kell. A tömeg evett és jóllakott. Nyilván hajlamos lenne e sikereken egy ideig elmulatozni, de Jézus gyorsan elküldi a főrendezőket, nehogy a mulatságot tényleg megszervezzék, Ő pedig felmegy a hegyre egyedül.

Hajnalra átkerülnek a tó másik oldalára, nem minden nehézség nélkül. A tömeg újra összeverődik. Mind a két irányban problémái ébrednek: vajon lesz-e újra kenyérosztás, vajon tényleg komolyan kell venni és folytatni azokat a boldogság-gondolatokat, amelyek látszólag éppen belső konfliktusokból adódnak? Aztán jelentkezik az ellendrukkerek csapata, hogy ne legyen fenékgig tejfel a Mester élete. Adjon választ a kellemetlen kérdésekre is. Szép az együttérzés, a támogatás, a szelídség, de mi van, amikor összevesznek? Mi van, amikor nem bírjuk többé? Maga Mózes, aki pedig hozta a tíz parancsolatot, amikor erről kikérdeztük, azt mondta: hát igen, amit Isten egybekötött, ember szét ne válaszssa, de ha mindenképpen el kell választani, legalább tisztességgel dokumentálják az asszonynak, a társadalmilag gyengébbnek, hogy nem szökött, hogy nem ledér életre adta magát, nem egyszerűen otthagya a vállalt feladatot, hanem a felek józan megítélése alapján, a hatóság előtt tett nyilatkozattal lerendezik ezt a kapcsolatot, mert nem megy. És nyilván úgy volt ebben a körül álló tömegben is, mint ahogy ma is lenne, hogy viszonylag kisebb a párkapcsolati eufóriában létezők száma az ott lévők között, és egyre többen vannak, akik hol itt, hol amott vélik terhesnek a körülményeket, viszonzatlannak áldozataikat, teljesületlennek, talán teljesíthetetlennek a kapott ígéreteket. Sok baj van az emberben, már akkor is, ha csak egyéni boldogságát keresi, hát még ha ezt kétszerezni kell. „Mózes azt mondta, adjunk írást róla. Hát Te mit mondasz?”

Somerset Maugham megjegyzi az egyik novellájában, hogy a Teremtő megértőbb a párkapcsolatok ellentmondásában vergődő emberekkel szemben, mint maguk az emberek. A házasságtörő asszony példája, Magdolna, akinek sokat bocsátottak meg, mert sokat szeretett, mintha alátámasztaná ezt a szemléletet. „Nem ítélek el” – mondja Jézus a házasságtörő asszonynak, „menj és többet ne vétkezzél.”⁶ Semmivel sem véglegesebb a te bűnöd, mint az a sok másik bűn, amit különböző értékek megtörésével mások elkövetnek. Neked is van út, vissza, fölfelé. Ugyanakkor a házasság intézményének szilárdsága az adott kor társadalmi berendezkedése szilárdságának fontos előfeltétele. Akár a római *familia*, akár a zsidó család, a maguk szigorú, egyneű, apajogú, de az anyát társadalmilag igen magas pozícióba helyező szemléletében, a társadalmat hor-

⁶ János 8.1–11.

dozzák, meghatározzák. Vajon a Mester kiengedi a kötelékből azokat, akik kivágnak, ahogy kiengedte a megkövezésből a házasságtörőt, ahogy szóba állt a számariai kútnál a meglehetősen ledér életű asszonnyal? Vagy meg lehet fogni és be lehet őt is állítani a társadalmi szilárdság harcosai közé: kenyeret talán lehet szaporítani, de házasságot nem.

Egyrészt a Mester igazolja ezeket az elvárásokat. A váló-levél Mózesről pótmegoldás volt „a ti szívetek keménysége miatt!” „Kezdetben nem így volt!”⁷ Ha az a szabad döntés megtörténik, ha a két tapasztalatlan, tudatlan, számos külső körülmény által befolyásolt ember a Teremtő felé fordulva kimondja, hogy Ő az, akit a Te rended szerint magamnak választok, akinek odaadom magamat, akkor ez a nyilatkozat életük rendje vonatkozásában végleges. Nem kérdőjelezhető meg, hogy van-e kötelék, hanem azt kell kérdezni, hogy hogyan teljesíthető? A *sein* kategórián átlépve, átmegyünk a *sollen* világába. A további részletek leírása az Újszövetségben mutatja, hogy ez nem valamilyen fellengzős költői kíváncsalmként hangzott el. Akik hallották, nagyon is komolyan vették. Ha így van, „nem érdemes megházasodni.”⁸ „Kemény beszéd”, mondták, és többé már nem jártak vele. Túl nagy az ár, amit az ingyen kenyérért fizetni kell. Ahogy a kenyér megkereséséhez teljes erőbedobás szükséges, a házasság parancsának megtartásához is teljes erőbedobás szükséges, és aki itt mérlegelni kezd, az házasságot tör. Mert nem szerződésről van szó, hanem természetfölötti világra átvezető értékparancsról.

Oszlik a tömeg. Magukban mormogva, egymással vitatkozva, pro et contra érvelve fogynak a körül állók. Feltűnően. Olyannyira, hogy a Mester kérdez: „hát ti is el akartok menni?” Talán volt közöttük is dörmögés ez irányban. De bennük már elég erős a meggyőződés, itt az örök élet igéi vannak, innét nem szabad elmenni.

Kétezer éve határozza meg Európa erkölcsi arculatát a keresztény etika. Kétezer éve tanítjuk ezt férfi és nő kapcsolatáról. Megpróbáltunk a történelmünk során hatalmi erőszakot állítani a parancs mögé, megpróbáltuk a társadalom megvetésével sújtani azokat, akik valamilyen módon megszegik ezt a törvényt, de nem sikerült feloldani azt a gondot, hogy a parancs kemény, betartani nehéz, be nem tartani pedig természetellenes. Nem a léte kétséges, amint újra, meg újra megállapítják a társadalom bölcselői, a hogyanjának a módját kelle-ne megtalálni. A hogyan módját az a bizonyos főparancs kínálja, amely a valóság teljességének teljes odaadást kér, a másik embernek pedig legalább annyit, amennyit önmagunknak várunk. A jézusi tanítás túlmegy ezen az alap határon,

⁷ Máté 19.4.

⁸ Máté 19.10.

hiszen Ő az ellenség szeretetének törvénye mellé odatette: Úgy szeressétek egymást, ahogy én szerettelek titeket. Én, aki életemet adtam barátaimért.⁹

A keresztény erkölcs által formált európai emberkép a társadalmi rend világában kialakítja a családjogot. Ahogy az egyéni méltóság, ahogy a tulajdon, ahogy a hiteles ígéret, ahogy a köz javára vállalt kötelezettség szabályai jogágakba rendeződnek, úgy kötelez és rendeződik a házasságban adott egyszer s mindenkorra szóló ígéret szabályainak összessége is. Azt gondolhatnók, hogy mivel művészet, propaganda, luxus és használati javak termelése, az otthon alakítását szolgáló különböző eszközök, a családon belüli anyagi biztonság érdekében meghozott különböző jogintézmények szaporodnak, hogy erről szól a családjog. A társadalmi szabályok és lehetőségek, amelyek könnyebbé, szebbé, színesebbé teszik a két fél egymással és utánuk következő nemzedékekkel való együttélését. Nincs így. A családjog jószerivel arról szól, hogy hogyan lehet a végleges köteléket relativizálni, azon átmenetileg enyhíteni, esetleg annak át-törésére mutató szövegeket kielégíteni, ezek keltésére irányuló ipart kibontakoztatni.

A válaszok joga a házassági jog. Nem azért, mert a római felfogás tükrében a jog számára a házasság lényege túl magasan van, hanem azért, hogy dekriminalizálni lehessen annak megrontását. A Ptk.-ba becsempészni megkísérelt házasság megszüntető ok, valamelyik házastárs nemének megváltoztatása, voltaképpen elrettentő formában mutatja, hogy az ember lényegére szabott, természetes, intézményesült kapcsolat még ezt a lényegét is kész eldobni, ha ezzel a kötelezettségtől valamilyen módon szabadulhat. Mellé állhat ennek a furcsa, elvételt jogalkotói kísérletnek az a számos további kísérlet, amely a két ember találkozásából létrejött életcsíra dologiasításán, üzlettárggyá változtatásán buzgón dolgozik, mialatt fennen hirdetjük, hogy ember nem lehet jog tárgya. Mellé állhat a szabad iparűzés emberi joggá tett kielégítésére vonatkozó rendelkezésre bocsátott tér kijelölése a helyi hatóságok részéről. A szép új világ a bőven sarjadó epszilonokkal és a mindent megoldó szómával fogható közelségbe kerül hozzánk. Kérdés, hogy meddig pironkodunk fölötte szemérmesen és mikor adunk érte Nobel-díjat. Egyéni élet, élet továbbadása, közösségben élt élet sorban megméri a piacon, és kérdés, hogy van-e rá még vevő.

Valaha az egyház joga a házasságban a szentséget, a kegyelem-fakasztó és -keletkeztető életformát védte, saját, rábízott iurisdictionis körében. Ma az egyházon belül is inogni látszanak az oszlopok, a nemek megosztott feladata a papság hordozásában, a válás lehetővé tétele a Máté-féle klauzula alapján, a szigorúság esetén a pasztorációból kiesettek valamilyen formájú visszaszerzése (szívből remélem, hogy nem a bevételek miatt) ebbe az irányba mutatnak. Magam vallom, hogy egyházi jogi úton a házasság szentségének érvényessé-

⁹ János 14,23.

ge nem dönthető el. Nem hiszem ugyanis, hogy a perjog a Teremtőre kiterjeszhető. Nem hiszem, hogy lesz valamikor olyan biztos igazságszolgáltatási módszerünk, amely a peres fél valódi szándékát meg tudja állapítani. Márpedig, ha azon múlik a házasság érvénye, hogy a felek szabadon akarták-e annak teljességét, akkor ennek az akaratnak részletekbe menő biztos megismerése előfeltétele annak, hogy az érvényességről dönteni lehessen. Világi jog útján szerintem természetfeletti igazság nem szolgáltatható.

Ne értsenek félre! Nem kívánom ezzel kétségbe vonni az egyetemes egyház oldó és kötő felhatalmazását. Ám az az én jogászai értelmezésemben nem az igazságszolgáltatás, hanem a méltányosság vagy az irgalom kérdése. Ebben az irányban nyilatkozott legutóbb a Szentatya, XVI. Benedek pápa, a Német Szövetségi Köztársaság Bundestagja előtt is. Ott, úgy tűnt, a többség szívesen fogadta szavait. Ám, ha az Európai Közösség bírói fórumain az egyes esetek részleteinek eldöntésével kezdünk foglalkozni, a luxemburgi bíróság gyakorlata például időnként meglehetősen távol kerül mindattól, amit különböző emberjogi alapintézmények vallanak, ígérnek.

Megszületett az Alaptörvényünk. Ugyancsak vallja férfi és nő életre szóló, életet közvetíteni képes kapcsolatának kiemelt társadalmi fontosságát. A társadalom elpusztul családok nélkül, és úgy tűnik, minden családpótlék jellegű intézmény elégtelennek bizonyul arra, hogy a házasság társadalmi szerepét átvegye. A családban a társadalmat védjük, az ember életének különböző kiszolgáltatott fázisait, a családot a házasságban védjük. Mert a törekeny házasság és a csonka család, ok és okozati összefüggésben van. A törvényjavaslat, amelyből elgondolásaim elindultak, lényegében azt célozta, hogy legalább a nyomortól óvja meg a közösség azokat, akik a családi élet terheinek vállalását hajlandók magukra venni. Messze vagyunk attól, hogy a családi lét, egészségesen elindítva és társadalmilag megfelelően megbecsülve, jólét és biztonság forrása legyen a kötelet becsülettel vállaló feleknek.

Az Alaptörvény azt kívánja, hogy a család értékek forrása legyen. A házastársaknak is, rokonoknak is, mindenekelőtt, a belőle származó gyermekeknek. Egyelőre elmaradnak egyre másra azok a határozott és mélyre nyúló intézkedések, amelyek a család integritását őrzik, miközben anyagi függetlenségét biztosítani kívánják. Nekünk, jogászoknak, mikor tanuljuk, hogy hol kellene a jognak a családot védenie, e szociális vonatkozásokról nem szabad megfeledkeznünk.

Az egyház szerepe a kemény parancs eredeti természetjogi értelemben való megőrzésében hihetetlenül fontos. Maga az, hogy a vállalat a szociális keretek közül a természetfölötti lét szférájába viszi át, mutatja, hogy itt nem lehet szó társadalmi intézményeken belüli hangsúlyváltoztatásokról, létrejövő különbség áll fenn ennek az alapjognak a védelme esetén. Ennek során az értékrelativizmus helyett az értékvalóságot, a szexuális esetlegesség helyett az ember lényegét meghatározó egyedi, teremtő aktust hangsúllyal kell tanítani és

védeni, természetesen. Hogy ennek során a személyi kapcsolatok dramatizálása, érdekessé tétele, regényessé színezése helyett a hűség, a hitelesség, az egymás felé való odaadás (szeretet) lennének hangsúlyozandók, mégpedig minden művészi és költői szabadságra tekintet nélkül, ezek hangsúlyozása lelkipásztori feladat. Mindezt az emberi méltóság is megköveteli. De ezen túl, a hétköznapi apró dolgaiban, a családon alapuló házasság prioritása, mint közösségé, ennek színes kibontakozása, mint feladat, az ebben fennálló összetartozás erősítése értelmileg és érzelmileg, az egész társadalom feladata. Kérdés, hogy jót teszünk-e a családgyermekkel, ha a tehetős szülőt kötelezzük arra, hogy kívánsága szerint külön lakást tartson fenn neki. Sok hasonló kérdést feltehetnénk emellé, hogy mikor teszünk valójában jót azokkal, akiknek élete valamilyen fokon kapcsolódik. A régi írásokból úgy tűnik, hogy a családban tanulták meg az emberek a társadalmi létet. Szent Pál püspöknek javasolja, aki derék házasságos ember volt. A rómaiak elvárják magistrátusaiktól, hogy legyen valódi családja a háztartásuk élén. Vannak jogrendek, amelyek bizonyos pozíciók betöltéséhez a megfelelő házasság alapját keresik, akár bírói vonalon, akár más vezetői vonalon. Más írások arra mutatnak, hogy az ép családból származó gyermek, az egy férj mellett kitartó asszony, a törvényes születésű egyén értéket jelent a társadalomban. Nem az ellenkezőjét kell diszkriminálni, az ellenkező helyzetet gyógyítani kell, hanem a természetes viszonyokat kell előnyben részesíteni, és a belőlük fakadó értékeket helyesen felhasználni. Ezzel szemben a szociális jogállamban is, a nők egyenjogúságáért tett minden külsődleges megmozdulás ellenére például a munkaerő ellátottság, megfelelő létszám alakítása azon munkahelyeken, ahol statisztikailag kimutathatóan fiatal anyák gyakran válnak ki munkahelyükről, gyakorlatilag sehol sem politikai program. Csoda-e, ha ma is valaki azt mondja, „ha így áll a dolog, nem érdemes megházasodni?” Nem azt kellene felfognia mindenkinek, hogy nem érdemes, hanem azt, hogy az élet teljességéhez hozzá tartozik, és lehetővé kellene tenni az élet teljességét élni. Lábady Tamás egyike azoknak, akik ezt értik. Bár sokan megértették Őt is, és rajta keresztül a jót is!